

Нашчадак беларускай
шляхты

Калі Алег Трусаў узначалі Таварыства беларускай мовы, некаторыя злараднічалі, што "галоўным беларусам" краіны стаў этнічны рускі. Мякка кажучы, гэта не адпавядае рэчаіснасці. Так, яго бацька з памораў, нарадзіўся на мяжы Архангельскай і Валагодскай абласцей, а маці са шляхецкага роду Драздоўскіх і Мяснішчэў. Нарадзілася яна на Урале, дзе тады працаваў дзед Алега Трусава. Тыя, хто выдаваў адпаведнае пасведчанне, не "парыліся", а напісалі самае простае - руская.

Так што Алег Трусаў лічыць сябе беларусам не дарэмна. Больш за тое, менавіта ў Беларусі ён пражыў фактычна ўсе сваё жыццё і нават у камандзіроўкі імкнуўся на доўга ад сваёй радзімы не ад'язджаць.

Не палічыце банальнасцю, але ў гэтым свеце сапраўды вельмі цесна. Маці будучага знакамітага навукоўца і грамадскага дзеяча Міхася Ткачова Дамініка Сямёнаўна Казлоўская "прывяла" Трусава ў археалогію, а яе сын меў дачыненне да палітычнага складніка жыцця Алега Анатолевіча.

Справа ў тым, што Дамініка Сямёнаўна Казлоўская сябрывала з бабурляй Алега Анатолевіча Ганнай Мяснішчэў (Драздоўскай) і лічылася самай лепшай настаўніцай горада, таму цалкам зразумела, чаму свой першы школьны буквар ён прачытаў менавіта з яе дапамогай. Аднойчы першая настаўніца павяла свой клас на

экскурсію на замчышча, дзе археолаг Леанід Аляксееў праводзіў раскопкі. Там Алег Трусаў упершыню ў сваім жыцці ўбачыў падземны горад. Убачанае тады стаіць перад вачамі і сёння: дзеці - на версе, а ўнізе - маставыя, дамы...

Можа быць, менавіта ў гэты момант Алег Трусаў і зразумеў, што акрамя свету, дзе мы жывём, ёсць яшчэ не менш прыгожы свет. Той, дзе жылі нашы продкі. Той, які знаходзіцца ў нас пад нагамі.

У 1973 годзе на гістаку БДУ, куды пасля паспяховага сканчэння школы (з залатым медалём) паступіў Алег Трусаў, адкрылі кафедру археалагічнага аддзела і працаваў там да 1992 года.

Размеркавалі Алега Трусава ў СНРПМ МК БССР (Спецыяльны навукова-рэстаўрацыйны вытворчы майстэрні Мінкульта БССР), дзе ў 1980 годзе ён стаў загадчыкам археалагічнага аддзела і прапрацаваў там да 1992 года.

Паралельна ён вучыўся ў завочнай аспірантуры Інстытута гісторыі Акадэміі навук БССР. У 1981 годзе ў Ленінградзе абараніў кандыдацкую дысертацыю на тэму "Археалагічнае вывучэнне помнікаў манументальнага дойлідства XI-XVII стст. на тэрыторыі Беларусі (метадычныя даследаванні)".

Палітычны складнік

Сёння падобнае вельмі цяжка ўявіць, але стаць камуністам Алега Трусава "прымусіў" Зянон Пазыняк. Да гэтага той двойчы адмаўляўся. Зянон Пазыняк аргументаваў гэта так: "Ты павінен уступіць у КПСС і "ўзначаліць" там абарону Верхняга горада".

Сапраўднай жа палітыкай Алег Трусаў пачаў займацца праз дзесяць год. 19 кастрычніка 1988 года ён ішоў міма Чырвонага касцёла (тады Дома кіно) на чыгуначны вакзал, дзе збіраўся купіць квіток для паездкі ў чарговую каман-

дзіроўку. Выпадкова сустрэў Міхася Ткачова, якога з намі, на жаль, няма ўжо шмат год. Той прапанаваў зайсці ў Дом кіно. Маўляў, там будзе шмат чаго цікавага, а білет яны купіць пазней.

Так Алег Трусаў трапіў у аргкамітэт па стварэнні БНФ. Дакладней - аргкамітэт па стварэнні руху БНФ за перабудову "Адраджэнне". Першапачаткова ў яго сляд уваходзілі 35 чалавек.

Не буду спрачацца наконт таго, хто стаў у вытокаў той падзеі, чыя была гэта ініцыятыва, бо чым больш пасля падзеі мінае часу, тым больш робіцца тых, хто "ўсё прыдумаву". Адзначу толькі, што без імпэту і аўтарытэту Васіля Уладзіміравіча Быкава стварыць новы рух было б значна цяжэй.

І яшчэ адзін не ўсім вядомы момант.

Народны паэт Беларусі Пімен Емяльянавіч Панчанка ўступіў у аргкамітэт, як кажуць, "пры смерці". Ён ужо хадзіў не мог, таму фізічна не прысутнічаў ні на адным паседжанні, але прасіў запісаць у пратакол сваю наўнаснасць і прывозіць на подпіс усе паперы.

У сакавіку 1991 года была створана Беларуская сацыял-дэмакратычная грамада. Старшыняй тады абралі Міхася Ткачова, а першым намеснікам - Алега Трусава. Праз год, пасля заўчаснай смерці Ткачова, Трусаў стаў на чале партыі і кіраваў ёй да лета 1995 года.

Паралельна з партыямі на хвалі перабудовы пачалі фармавацца і грамадскія арганізацыі. Ці не першай з іх, 28 верасня 1989 года, была афіцыйна зарэгістравана Таварыства беларускай мовы (ТБМ), створанае па ініцыятыве выбітнага паэта Ніла Гілевіча, які і быў абраны першым старшынём. Алег Трусаў сфармаваў тады суполку ТБМ у Савецкім раёне, якой кіраваў да 1997 года. У красавіку яго абралі намеснікам старшыні ТБМ, якое тады ўзначальваў Генадзь Бураўкін.

17 красавіка 1999 года на VI з'ездзе ТБМ Алега Трусава па прапанове Генадзя Бураўкіна абралі старшынём.

Дарэчы, сам Алег Трусаў пачаў размаўляць па-беларуску недзе на пачатку 1980-х гадоў. А першай яго беларускай кнігай была "Новая зямля" Якуба Коласа, якую прэзентаваў на Дзень Савецкай Арміі ў восьмым класе. На беларускую мову ён перайшоў свядома - у знак пратэсту супраць выключэння з БДУ некаторых студэнтаў, за "праўленне нацыяналізму", а па сутнасці, за любоў да роднай мовы і Беларусі.

Менавіта Таварыства беларускай мовы давала тады ледзь не адзіную рэальную магчымасць вылучацца кандыдатам у дэпутаты розных узроўняў, чым скарысталіся большасць вядомых сяброў БНФ. Іх колькасць па ўсёй краіне вызначалася сотнямі. Быў у тым ліку і Зянон Пазыняк.

Алега Трусава вылучыла кандыдатам у Вярхоўны

Савет Рада ТБМ Савецкага раёна Менска.

Шлях у парламент

Распавядае сам Алег Анатолевіч:

- Чамусьці апазіцыя вельмі не хацела, каб народным выбраннікам тады стаў будучы міністр інфармацыі Міхаіл Падгайны, і мне моцна "парашапілі" скласці яму канкурэнцыю, бо раней на выбарах у Вярхоўны Савет СССР вылучацца мне не хацелася прынцыпова. Наконт БССР таксама былі пытанні, але тут дамінавала калектыўная воля.

Пасля рэгістрацыі ў 33-й Мірашнічэнкаўскай акрузе камуністы самі адмовіліся ад вылучэння Падгайнага. Перавагу яны аддалі тагачаснаму намесніку міністра ўнутраных спраў генерал-лейтэнанту Кавалёву. Мы абодва выйшлі ў другі тур, дзе змагаліся вельмі жорстка. Ён супраць мяне "кінуў" усю міліцыю, нават АМАП. І гэтым... моцна дапамог Агітавалі за яго альбо супрацоўнікі міліцыі, альбо іх таемныя агенты. Часцей за ўсё рэакцыя была супрацьлеглай. Да таго ж сярод маіх прыхільнікаў былі ўсе, каго некалі пакрыўдзіла прававоўная сістэма (напрыклад, былыя зняволеныя).

У маю "каманду" ўваходзіла дзесяць чалавек, узначальваў яе Уладзімір Колас, з якім мы потым адкрывалі знакаміты Ліцэй. Дзяля эксперыменту дамовіліся праводзіць усю агітацыю на беларускай мове. На другіх кандыдатаў прынцыпова не казалі ніводнага слова.

Вынікі эксперыменту аказаліся больш чым станоўчымі. За мяне прагаласавала 50,1 працэнта выбаршчыкаў. Галасы тады яшчэ лічылі. Я перамог Кавалёва на 157 галасоў. Скрасці такі мізер было б надзвычай проста.

Выбарчую камісію ўзначальваў сакратар партыйнай арганізацыі цяперашняга Політэхнічнага ўніверсітэта. Як і я, ён прытрымліваўся дэмакратычных поглядаў. Галасы выбаршчыкаў палічыў, як кажуць, "да аднаго". Потым расказваў, як "ціснулі", патрабуючы, каб скраў гэтыя галасы на карысць Кавалёва. Ён не пагадзіўся. Нават тры "спрэчныя" бюлетэні не аддаў.

У парламенце мы адразу ж стварылі фракцыю БНФ. У яе склад уваходзіла каля трох дзясяткаў дэпутатаў. Колькасць яе ўвесь час змянялася.

Не менш важна і тое, што мы стварылі Дэмакратычны клуб, у які ўваходзілі больш за сто народных выбраннікаў. У тым ліку і Аляксандр Лукашэнка. Калі Дэмаклуб прымаў рашэнне, то камуністычная верхавіна па некаторых пытаннях прайгравала, бо двух трэцей галасоў, то бок канстытуцыйнай большасці, у іх ужо не было.

- Некаторыя называюць беларускую незалежнасць выпадковай...
- Цалкам не згодны. Калі мы вылучаліся кандыдатамі ў дэпутаты, адразу ж рабілі акцэнт на гэтым пытанні. Напрыклад, у сваёй улётцы я

абяцаў незалежнасць за пяць гадоў. Як бачыце, абяцанне было выканана датэрмінова, бо нам спатрэбілася толькі два гады.

27 ліпеня 1990 года была прынята Дэкларацыя аб дзяржаўным суверэнітэце Беларусі, 25 жніўня 1991 года яна была пацверджана і ўступіла ў сілу, 2 верасня 1991 года ў Маскве пачаў работу V з'езд народных дэпутатаў СССР, а 5 верасня па прапанове Гарбачова ён прыняў рашэнне пра самароспуск і стварэнне адпаведнай канфедэрацыі, якой потым стала Садружнасць Незалежных Дзяржаў.

Можна сказаць, што нам тады пашанцавала ў тым, што ўсё гэта Ельцын рабіў, як кажуць, "пад сябе".

На гэтым з'ездзе я быў у якасці гасця. У кулуарах давялося пагутарыць з Шэварднадзэ, Жырыноўскім, Лебедзем, Афанасевым і іншымі.

Путч як каталізатар незалежнасці

- Атрымліваецца, што путч жніўня 1991 года вельмі дапамог нашай незалежнасці?

- Аб'ектыўна - так.

Усе тры тыдні путчу мы былі ў Вярхоўным Савеце і маральна рыхтаваліся да самага горшага, бо ведалі, што ў планах путчыстаў было імкненне арыштаваць усю апазіцыю. Былі падрыхтаваны "расстрэльныя" спісы. На чыгуначную станцыю спецыяльна падагналі (я сам бачыў) пустыя вагоны. Адных (самых вядомых і энергічных) іншадумцаў планавалася знішчыць, а астатніх накіраваць у Магадан.

Калі я прыйшоў раніцай 19 жніўня ў Вярхоўны Савет, палова чыноўнікаў са мной не віталася, а другая палова адкрыта жадала, каб нас хутчэй расстрэлялі. Праз тры тыдні тыя ж самыя людзі бегалі са словамі: "Чего изволите...".

Тыя дні і ночы я фактычна не спаў. Працаваў, як кажуць, кругласутачна. Тым больш што з самага пачатку дзяржаўнага перавароту шмат каго не было ў Менску - адпачынікі. Нават Гарбачоў з'ехаў у Фарос. Путчысты такі час выбралі спецыяльна.

Зянон Пазыняк прыйшоў у Вярхоўны Савет толькі бліжэй да абеду, бо дабрацца да нас хутчэй не мог фізічна. Сустраў яго фактычна зробленай работай - усе заявы былі ўжо падрыхтаваны.

Зраніцы нас сабралася чалавек дзесяць. Ніякіх сядзіб у БНФ тады не было, яны з'явіліся пазней. Для парламенцкай апазіцыі Пазыняк выбіў пакой на трэцім паверсе, дзе ўсе і збіраліся. У тым ліку і тыя, хто не быў дэпутатам і прыходзіў "з вуліцы". Мы заказвалі для іх неабходныя дазволы і праводзілі ў свой пакой.

Натуральна, яго "праслухоўвалі", але ніякіх вялікіх таямніц у нас і не было. Мы там пісалі законы, распрацоўвалі тактыку. Усё, што казалася там, потым агучвалася з парламенцкай трыбуны. Таму і не баяліся.

Арганізаваць сваё "балота" Кебічу было надзвычай

цяжка. Скажам так, яно не вельмі слухалася. На словах яны абяцалі ўсё рабіць як след, але рэальна рабілі не так, як абяцалі. Тым больш што ўсё вакол развальвалася. Кожны думаў пра тое, дзе лепш прыладзіцца яму асабіста.

Фракцыя БНФ адразу ж стала патрабаваць склікаць пазачарговую сесію. Першыя два дні Прэзідыум Вярхоўнага Савета гэтага рабіць не хацеў, а калі яны ўбачылі, што путч праваліўся, зрабілі гэта амаль імгненна.

Пазачарговую сесію прызначылі на 24 жніўня. Мы добра падрыхтаваліся. Падрыхтавалі пры неабходнасці можна паглядзець у адпаведных стэнаграмах.

25 жніўня 1991 года па прапанове фракцыі БНФ прынятую год таму Дэкларацыю аб дзяржаўным суверэнітэце зрабілі часовай Канстытуцыяй і прагаласавалі за тое, што ў нашай краіне ў першую чаргу дзейнічаюць беларускія законы і толькі потым савецкія.

- Многія лічаць, што з гэтага моманту БНФ заўсёды быў "на кані"?

- Ніякай рэальнай улады ў БНФ ніколі не было. У нас у руках не было НІВОДНАГА міністэрства і ніхто такіх прапаноў асабліва не рабіў. А калі і былі нейкія размовы наконт міністэрскіх намеснікаў, то мы адмаўляліся, бо разумелі, што потым усё "спішуче" на БНФ". Так што ніякай рэальнай выканаўчай улады ў БНФ ніколі не было. Самай высокай пасадай была пасада Анатоля Гурыновіча, які быў намеснікам старшыні Менскага гарвыканкама. Быў яшчэ Габрусеў, які менш за паўгода кіраваў Магілёвам.

Адзінае, што было ў БНФ, - маленькі кавалачак улады заканадаўчай. Мы ў адрозненне ад астатніх умелі пісаць і распрацоўваць законы, таму многія прапановы БНФ і былі прыняты (або цалкам, або часткова) на заканадаўчым узроўні.

Фракцыя БНФ у тагачаснай парламенцкай палітры займала толькі 10 працэнтаў, але час ад часу мы пераконвалі парламенцкую большасць у сваёй рацыі. Менавіта гэтай парламенцкай большасцю зрабіла Беларусь незалежнай еўрапейскай дзяржавай.

Да таго ж нам вельмі тады пашанцавала, што менавіта Зянон Пазыняк кіраваў парламенцкай фракцыяй БНФ. У яго ёсць сапраўдная харызма. Як кажуць, гэты чалавек аказаўся ў патрэбным месцы ў патрэбны час. Да і намеснікі ў яго былі някепскія. Тыя ж Голубеў, Заблоцкі, Навумчык.

Замест пасляслоўя

Дапускаю, што з меркаваннямі Алега Трусава і годзяцца не ўсе. І не ва ўсім іх аднолькавыя погляды на нейкія падзеі, але гэта менавіта тое, для чаго 25 жніўня 1991 года і стваралася наша Незалежнасць. Беларусі зрабілі свабоднымі перш за ўсё для таго, каб кожны мог думаць самастойна, а не так, як афіцыйна лічыцца "правільным".

Аляксандр Тамковіч.
На здымках: 1. Алег Трусаў у 1973 г.; 2. На раскопках Рагачоўскага замчышча ў 1973 г.